

ötletéhez, amely egyszerűen a rendelkezésre álló előadóterem időnkénti (szükség szerinti) rendszerbe állítását, a rendszerbe állíthatóság meghirdetését jelentette.

## **2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Műhely / Szarka László: Sopron és a tudományos konferenciaturizmus / Összefoglalás**

### **Összefoglalás**

Sopronban sokan tettek már a konferenciaturizmus meghonosításáért (2002–2006 között Walter Dezső polgármester is), és sokszor kialakult egy olyan látszat, hogy mindez már meg is megvalósult. A siker azonban – 2008 őszén – még igen nagy jóindulattal sem nevezhető átütőnek. Ez a dolgozat szemléletváltozást sürget: a tudományos konferenciák kifinomult elvárásaihoz való igazodás fontosságát és az eredeti ötletéhez való visszatérést hangsúlyozza. Annak érdekében, hogy a 2009-es IAGA-konferencia ne csak egyszeri tudományos világrendezvény legyen a városban, a rendelkezésre álló előadóterem listáját és rendszerbe állíthatóságukat mielőbb meg kellene hirdetni.

## **2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni Arcok**

---

### **433 Soproni Arcok**

---

## **2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni Arcok / Turbuly Éva: Kismesterségek vonzásában. A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése<sup>301</sup>**

### **Turbuly Éva: Kismesterségek vonzásában. A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése<sup>301(301)</sup>**

Ottó bácsit Sopronba kerülésem óta jól ismerem. Ő volt az, aki nyugdíjas múzeumigazgatóként, aktív kutatóként Környei Attilával együtt fontosnak tartotta, hogy minél előbb személyesen is megismerjem a „szomszédvár”, a múzeum valamennyi munkatársát és kutatási területüket. Gyakorlatilag azóta is napi kapcsolatban vagyunk. Először az MTA Kézművesipartörténeti Munkabizottságának szervezési feladataiba vont bele, az elmúlt években pedig a soproni várostörténeti monográfia sorozat előkészítése, szerkesztése kapcsán találkozunk heti rendszerességgel. A Soproni Szemle szerkesztése ugyancsak mindkettőnk szívügye. Az elmúlt 16 év sokféle változást hozott, köztük súlyos egészségügyi problémákat is. Ezeket nagy akaraterevel és fegyelmezettséggel mindig sikerült felülkerekednie. Ahogy a beszélgetésünk során mondta: „Amikor belekerültem egy-egy betegségbe, mindig tudtam, hogy valahogyan ki fogok majd menni belőle.” Nem változott azonban a szakma iránti elkötelezettsége, kitartó szorgalma, aktív közéleti jelenléte, amelynek célja mindig a jobbító szándék, a szűkebb és tágabb közösség érdekeinek védelme.

*Kezdjük a családdal és a gyermekkorral. Olvastam valahol és beszélünk is róla, hogy felmenői több generáción keresztül tanítók, kántortanítók voltak.*

Ez így van. A család történetére vonatkozó iratokat Franciaországba került, sajnos már meghalt idősebb bátyám családjának a kérésére szedtem össze. Ott talán még nagyobb divat a genealógia, mint

nálunk. Könnyű dolgom volt, ugyanis apámnak mint tanítónak a zsidótörvények miatt több generációra visszamenően össze kellett gyűjtenie a származási papírokat. Mindkét ágon az 1830-as évekig tudtam visszamenni az időben. A család tagjai 4-5 generáción keresztül tanítók voltak, még nagyapám apósa, és a felmenői is. Dőrön tanított, Perepatics Jánosnak hívták. Apai nagyapám Soboron volt kántortanító (1. kép), de akadt a családban győri gimnáziumi tanár is.

#### *Mikor született az édesapja?*

1899-ben. Korán elárvult, nagyapjához került, aki Debrecenbe adta, a tanítók árvaházába. A piaristákhoz járaták, majd később visszakerült a Dunántúlra, Pápára. Ott végezte el a tanítóképzőt. Rövid katonáskodás után 1919-ben kapta meg a diplomáját és a kinevezését Nagyvázsonyba. Itt ismerkedett meg édesanyjával, akit 1921-ben vett feleségül. Nagyobbik bátyám 1923-ban született. Anyai nagyapám két gyerekes özvegyként a közeli Márkóról hozott magának feleséget, aki még hat gyereket szült neki. 15–16 holdon gazdálkodott, ebből kellett a nagy családot eltartania. Egy ideig bíró is [434](#)volt a faluban. Második felesége a kis Veronika születésébe halt bele. Őt szegényt a család táplálta, nevelgette, amíg a torokgyík el nem vitte két éves korában.

Anyám a kor falusi szokásainak megfelelően hat elemi végzettségű. Tanító férje mellett és később barátok segítségével olvasott, érdeklődő asszonnyá vált. Hatvanban már ő kérdezte ki gimnazista fiait leckéit apám helyett. A családi szájhagyomány szerint fiatal lányként majdnem Amerikába került. Legjobb barátnője ugyanis, aki kivándorolt, pénzt és útlevelet is küldött neki, de az apámmal való ismeretség közbeszólt, itthon maradt.



1. kép. Domonkos József nagyapám és családja. Sobor, 1905.

*Ha jól tudom, Ottó bácsi már nem Nagyvázsonyban, hanem az Alföldön, Orgoványon született.*

Igen. Apámat 1925 körül helyezték át. Ennek az egyik oka Trianon volt, el kellett helyezni a sok menekülő értelmiségit. A másik az a szokás, hogy a fiatalokat szétszórták a távol eső, kisebb helyekre, aztán ahogy felnőttek a gyerekek, továbbléphettek egy-egy városba, vagy annak a közelébe, ahol volt gimnázium, képző. Ez a tendencia a mi életünkben is érvényesült. A gimnáziumot már Hatvanban kezdtük, a Klebelsberg által építtetett jó tervezésű, modern épületben. Életem első 9 évét mindenesetre az Alföld közepén éltem le, aminek az emléke máig erősen bennem él. Szoktam emlegetni [435a](#) családnak az ottani élményeket, meg is mutattam nekik a falut a 60-as években, Gyulára menet. Mintha üvegharang alatt lennénk, az ég körben leért a látóhatár széléig. Lehetett élvezni a távoli zivatart, anélkül, hogy bennünket vert volna, a finom homokot, éjszakánként a csillagos eget. A varázsuk máig megmaradt. A homokban nagyon szerettünk mezítláb futkosni. Egy nagy veszélye volt, a királydinnye négyágú, csillag alakú tüskéje. Aki egy lábon kezdett ugrálni, arról tudtuk, hogy belelépett. Szép emlék a cserkészedés is. Egyik nyáron szabadságra ment a plébánosunk. Egy fiatal káplánt küldtek helyette Hatvanból, aki farkaskölyök csapatot szervezett belőlünk. Kedvcsinálónak elsőként az indiánüvöltést tanultuk meg. Mesélt a cserkészletről, sokat énekeltünk, játszottunk. Itt, Orgoványban találkoztam a lelencyerekek szomorú sorsával is. A szomszédban lakó özvegyasszony vett magához nyaranként két kislányt havi öt pengőért. Ez, meg a vitéz férje után járó kis kegydíj volt a létalapja.

*Milyen volt egy falusi tanító családjának az élete akkoriban?*

Szépen éltünk, de nem bővelkedtünk az anyagi javakban. A tanítói fizetésből nem volt könnyű a megélhetés. A ruhát-cipőt egymástól örököltük. Apám mezőgazdasági tanfolyamokra járt Jászberénybe, ahol selyemhernyótenyésztésre, gyümölcsstermesztésre tanították. Az ott szerzett ismereteket az ismétlő iskolában adta tovább. Emellett az iskolához egy holdas mintakert tartozott a gyakorlati ismeretek elsajátítására. Ennek a művelését is az apám irányította. Itt próbálták ki például, hogyan lehet a ku-koricát feltöltés nélkül művelni. Akkoriban sok vita folyt erről. A faluban bőven volt eperfa, így a selyemhernyótenyésztésbe is belevágtunk. Kikeltettük a petéket, tőlünk kerültek tovább a falusiakhoz. Származott belőle egy kis jövedelem.

Néhány év után Orgoványban apám lett az iskola igazgatója, így beköltöztünk a tanterem melletti szolgálati lakásba. Az épület Petőfi korában állítólag kocsmá volt, azt bővítették ki, alakították át iskolává. A szájhagyomány szerint az előszobánk volt a söntés, ahol a költő egy verset is írt. Köztudott, hogy a tanítók dolga volt akkoriban a „közművelődési” feladatok ellátása. Apám már Nagyvázsonyban bekapcsolódott ebbe a munkába. Színdarabokat rendeztek, Orgoványból a téli vetített képes előadásokra emlékszem. Villany hiányában a szükséges fényt dinamóval állítottuk elő. Az első évben Gárdonyi Göre Gáborát vetítette édesapám. Sokan voltunk, nem csak gyerekek. Dőlt a nevetéstől mindenki, én is nagyon élveztem. A szöveget anyukám olvasta fel egy kis paraván mögött, a petróleumlámpa fényénél. A következő évben a Toldi került sorra. A képek 6 × 6-os üveglemezek voltak, azokat kellett cserélni.

*Hogyan és mikor kerültek el Hatvanba?*

1937-ben, protekcióval. A 4. elemi már itt végeztem, utána pedig a gimnáziumot 1938-tól 1946-ig. A Vakok Intézete igazgatójának volt a faluban pár hold barackosa, meg egy nyári háza. A felesége művészettörténetet tanított a pedagógiai főiskolán. Rendszeresen lejárta, ismeretséget kínáltak a családnak. Ahol tudtak, segítettek. Mária néni látta, hogy eszes édesanyám. Irányította az olvasásban, könyveket kölcsönzött, Móriczot, Gárdonyit, Mikszáthot adott a kezébe. Példát mutattak az életmódban, lakberendezésben is. A hatásukra rendelték meg a szüleim az Új Idők Lexikonát, a 100 kötetes Jókai sorozatot, amit anyám végigolvasott. Mikor kétszer is műteni kellett, ők [436](#)helyezték el a Bethesda kórházban Budapesten, mivel reformátusok voltak. Ők jártak közben, hogy Hatvanba

kerüljünk, mire a gyerekek elérik a gimnazista kort. Itt persze beosztott lett apám, nem volt szolgálati lakás. A már említett kispap a lakásszerzésben segített. 60 pengőért béreltünk egy házrész a káplán barátjáéktól. Az új hely új élményeket kínált. Mellettünk volt a piac, ahol hatalmas kirakodó vásárokat rendeztek. Itt láttam kézzel való foghúzást, fogó nélkül.

*Hogyan teltek a gimnazista évek? Kik voltak a kedves tanárai?*

Gyorsan teltek az évek. A gimnáziumban kiváló tanári kar működött, amely magáénak érezte a népi írók mozgalmát. Ebben a szellemben folyt a regős-cserkész munka Horváth Lehel latin–olasz szakos tanárunk vezetésével. A benne való részvétel a későbbi pályaválasztásomat is befolyásolta. Az iskola vezetése fontosnak tartotta az oktatás magas színvonalának fenntartását. Ezt bizonyítja, hogy az 52 elsőből 38-an szereztünk érettségit és 22-en egyetemi diplomát. A történelmet Farkas László, a földrajzot Igácz Béla kiváló módszereinek köszönhetően kedvenc tárgyakként szerettem meg. A térképek, a vaktérképek rajzolását és használatát a publikációkban ma is szorgalmazom, javasolom a fiataloknak. Munkám során a térképeket magam is állandóan, máig alkalmazom. Az utolsó évekre már rányomta bélyegét a háború. Leventekiképzésre, légőgyeletbe jártunk. 1941-ben súlyosan megbetegedtem. Skarlátot kaptam, heteket töltöttem a járványkórházban.

*Hogyan élték át a háborús időket? Édesapját gondolom nem hívták már be.*

A II. világháborúban csak rövid ideig szolgált katonaként. Mi, a gyerekei azonban nem úsztuk meg, így, vagy úgy, mind a hármunkat elvittek. 1944 októberében bombázták a várost, ezért levágtuk a két disznót és a szüleim elhatározták, hogy az oroszok elől Nagyvázsönyba megyünk a rokonokhoz. Két fuvar terveztek, minket el is vitt apám, de a front gyors mozgása miatt már nem tudott visszamenni anyámért, aki így egyedül maradt Hatvanban. Az oroszok elfoglalták a házat, a bútorok felét eltűzelték, az élelmiszerkészletet felélték, ő pedig a szomszédban lakó idős házaspárhoz költözött. A nagyobbik bátyám Veszprémben, egy hadiüzemben dolgozott. Kivitték őket Németországba, ahol amerikai fogságba került. A kisebbik bátyámat egy csendőr rokonunk vitte magával Siófokra, hogy elkerülje a behívást, 1945 februárjában mégis bevonultatták Tapolcára. Karpaszományosként esett orosz fogságba a zalai olajmezőkön. Egészségügyi alakulatnál szolgált, és amikor látszott, hogy elkerülhetetlen a fogság, egy orvos tanácsára magához vett némi gyógyszert. Bajára került, onnan vitték a transzportokat Foksaniba. Az összeállításuk előtt mindig bevett egy kis hashajtót, így nem vitték el, hátramaradt a gyengélkedőn. Végül június körül elengedték. A hiányos táplálkozás miatt farkasvaksággal tért haza.

Engem 16 éves leventeként, nyilas kísérettel vittek el 1945 februárjában Nagyvázsönyből. Két hétig tartott az út vonattal Németországba. Német parancsnokság alatt, német repülő egyenruhában dolgoztattak bennünket. Fegyvert szerencsére nem kaptunk. Münchentől délre géppuskaállásokat, bunkereket, meg kifutót építettünk gyéptéglákból. Egy tornacsarnokban aludtunk, 800-an szorongtunk az emeletes ágyakon, ketten alul, ketten felül. Később erdőt irtottunk fent a hegyekben, egyik reggel arra [437](#)ébredtünk, hogy 60 cm-es hóban állnak a sátrak. Végül májusban eresztettek szélnek bennünket, ahogy közeledett a front. A falubeliek, ismerősök összetartottak. Szabályos alakzatban vonultunk az Inn partjáiig, komppal akartunk átkelni a túlsó partra és elindulni hazafelé. Ott fogtak el bennünket az amerikaiak, miután a komp a második fordulóra már nem ért vissza. A „vicces” a dologban az volt, hogy amikor a túlsó partról lőni kezdtek bennünket, a legközelebbi fedezékbe ugorva kiderült, német és amerikai katonákkal osztoztunk rajta.

Az elfogást követően nem volt könnyű megmagyarázni, hogy a német egyenruha ellenére magyarok vagyunk. Szerencsére előkerült néhány kanadai magyar, akik segítettek helyzetünk elmagyarázásában, kaptunk tőlük egy kis csokoládét, élelmiszert. A táborban elsősorban a karpaszományos őrmesteri rangban lévő tanítók gondoskodtak rólunk, a tisztok nem foglalkoztak velünk. Szerencsénkre rövidesen falusi gazdákhöz helyeztek ki bennünket dolgozni, ahol egy asztalnál ettünk a családdal, nem éhezünk.

Egy idő után elindultak a transzportok Magyarországra. Szeptember 20-án kerültünk sorra, két napig tartott az út.



2. kép. Domonkos Ottó érettségi előtti fényképe

### *Mi várta otthon?*

Ami a legfontosabb, a család már együtt volt. A ház persze kifosztva, élelem semmi, de mindannyian éltünk. Alig ismertek rám otthon, 20 cm-t nőttem a távol töltött idő alatt. Az iskolában fél év lemaradásom volt, de megengedték, hogy decemberben magánvizsgát tegyek a 7. osztályos tananyagból. Közben jártam a nyolcadikba. Így a bátyámmal együtt érettségiztem a tanév végén (2. kép). Ez sem ment könnyen. Az érettségi díja nyolc kiló kukorica volt, fele a tanárok, fele az elnök járandósága. Édesapám bement az igazgatóhoz, aki a kollégára való tekintettel lemondott a tanároknak járó 438-ról. A fennmaradó kétszer 4 kilót kölcsönbe sikerült megszereznünk. Az érettségi tehát megvolt – egymás mellett ültünk az írásbelin –, de az egyetemről akkor szó sem lehetett. Alkalmi munkákat vállaltunk, főként fafűrészelést, krampácsolni jártunk a vasúthoz, ahol még számfejtetem is.

Egy szezon a hatvani cukorgyárban húztam le.

Végül 1947-ben sikerült bekerülnöm a szocdem kollégiumba Budapesten. A volt Kilián laktanya épületében helyeztek el bennünket. Az ellátás nagyon puritán volt, negyvenen aludtunk egy szobában. UNRA csomagokon éltünk, a szalmazsákokat is nekünk kellett beszereznünk. Egyszer Csepelre mentünk romeltakarításra. Ez két dolog miatt is emlékezetes maradt számomra. A munka fejében babgulyást kaptunk, és néhány vaságyat, amiből nekem is jutott.

Tanító-gyerekként első elképzelésem a történelem–földrajz szak volt. Felmerült az orvosi pálya gondolata is, de ott a tandíjon felül laboratóriumi és műszerhasználati díjat is kellett volna fizetni, ami számomra reménytelen dolog volt. A bölcsészkaron az első félévben a jó rendű érettségire fél tandíjas voltam, később a tanulmányi eredményeim alapján már nem fizettem. Végül néprajz–muzeológia szakon diplomáztam. A bátyám jogra ment.

*Hogyan választotta végül is a néprajzos–muzeológus pályát?*

Ebben szerepe volt a véletlennek, a gyermekkorig visszamenő élményeknek, az egyetemi gyakorlatoknak is. Ebbe az irányba terelgetett atyai jó barátom, Némethy Endre, a Néprajzi Múzeum adattárának akkori vezetője. Vele még Hatvanban ismerkedtem meg, amikor az apósánál napszámosként dolgoztunk. 40–50 kaptár méhet vittünk teherautóval Kókára és vissza. Közben megismerkedtünk a csipések mellett a méhészet alapjaival is. Nagy hasznát vettem, amikor egyik első vizsgámon ebből a témából kollokváltam. Az ismeretségből Némethy Endrével életre szóló barátság lett, nagyon sokat köszönhetek neki. A másik szál a gyermekkori élmények. Az orgoványi farkascsapatról már esett szó. A gimnáziumban is jelentkeztem a cserkészcsapatba, ahol az ügyességi és egyéb gyakorlatok mellett jelentős szerepet kapott az éneklés. Egy év szorgalmas tanulás jutalmaként bentlakó regős táborba küldtek bennünket Eger mellé, ahol Rajeczky Benjámint, akkor még pásztói piarista volt az énektanárunk. Kedves dalaimat még ott tanultam. Béni bácsival később, egyetemistaként is találkoztam. Hatvanban, a Teleki uradalomban gyűjtött egy kanász asszonytól, és Némethy Endrének köszönhetően én is elkísérhettem. Az akkor már ritkaságszámba menő viaszhengeres fonográfjával jött és rezzenéstelen arccal jegyezte fel a leginkább vasorrú bábához hasonlító Mari néni trágár nótáit.

*A pásztói emlékszobában én is jártam néhány évvel ezelőtt. Megmaradt bennem a hangulata. Egy ember személyiségéről mindig árulkodik a környezet, a tárgyak, amikkel körülveszi magát. Ott arra gondoltam, nagyon művelt, kiegyensúlyozott ember otthonát látom.*

Víg kedélyű ember volt, erős baritonnal. Panaszkodni soha nem hallottam, pedig lett volna rá oka. Amikor a rendeket feloszlatták, sokáig nem volt állása. Egyetemistaként a Néprajzi Múzeum zenetárában szoktunk találkozni, ahol alkalmi megbízással Kodály 439 és Bartók viaszhengeres felvételeit jegyezte le. Így kereste a kenyerét. Később a Zenetudományi Intézetbe került, idővel az igazgatója lett.

Visszatérve a néprajz iránti elkötelezettségre, a regős múlt, a tábor hangulata mélyen megmaradt bennem. A háború előtt két-három évig kijártunk falura előadásokat tartani, balladákat adtunk elő a már említett Horváth Lehel vezetésével. Előfordult, hogy a bicikli vázán vitt ki a 10 kilométerre lévő faluba és közben még a repertoárt is átismételtette velem. Zsúfolásig megteltek az iskolák termei, a hangulat az orgoványi vetítésekére emlékeztetett.

Nyolcadik gimnáziumban tanultunk egy kis néprajzot is. A kismesterségek egy részével pedig már gyerekként személyes ismeretségbe kerültem. Volt a rokonságban szabó, lakatos, a közelben kovácműhely, ahova rendszeresen átjártunk. A méhészetet már említettem. A gyakorlóév során a múzeumi műhelyek, raktárak világával ismerkedtem meg. A lényeg, hogy a néprajz az évek során

főszakká lépett elő. Ortutay Gyulához, Tálasi Istvánhoz jártam, utóbbihoz írtam a szakdolgozatomat is.

*Úgy tudom, egyetemista korában súlyosan megbetegedett, hosszú időt töltött szanatóriumban.*

Az első évet még rendesen befejeztem. Ősszel derült ki, hogy térdizületi tbc-m van. Kilenc hónapot töltöttem Mátraházán gipszben. Utána is sokáig mankóztam, két évig járógépet használtam, műtöttek. A betegség a sok gond és baj mellett arra jó volt, hogy megismertem néhány embert, akik emberséggel segítettek, mellém álltak ebben a nehéz helyzetben. Ilyen volt Ortutay Gyula is. Miniszterként is tanított, balladákat adott elő. Az Egyetem téri nagy előadóból kellett átérni az órájára a Puskin utcába. Járógéppel, félkezes bottal persze lassabban ment, mint a többieknek. A második késés után megszólított óra után, kérdezte, honnan jövök. Mondtam, nagyon sajnálom, Professzor úr, de nem tudok az Egyetem térről hamarabb ideérni. Ettől kezdve 10–15 perccel később kezdte az előadásait...

*Nem kellett évet halasztania?*

Szerencsére nem. A másodéves beiratkozáson még ott voltam, az aláírásokat a barátom gyűjtötte be helyettem. A második félév óráit is ügyesen felvetette az indexembe. Amikor visszajöttem, jelentkeztem a tanulmányi osztályon, ahol megengedték, hogy letegyem a 2. év végi alapvizsgákat. Az első félév vizsgáit elengedték. Közben jártam a harmadéves órákra, tehát hasonló volt a helyzet, mint amikor az érettségire kellett felkészülnöm. Negyedéven műtöttek. A gyakorló ötödévet a Néprajzi Múzeumban töltöttem le. 1952-ben végeztem, ahogy már említettem, néprajz–muzeológia szakon.

*A lába a sok megpróbáltatás után nagyon szépen rendbejött.*

1950-ben műtöttek, majdnem 60 éve. Igaz, minden évtizedben volt vele valami. 1962-től jöttek az érgyulladások, tíz év múlva kaptam az első mélyvénás trombózist. A betegségem tulajdonképpen beleszólt a további szakmai fejlődésembé is. A barátom, Némethy Bandi tanácsolta, jobb lenne, ha a kismesterségekkel foglalkoznék, mivel az állapotom miatt nem fogok tudni rendszeresen terepre kijárni. Így kezdtem még 1950 telén, járógéppel Szentendrén mézeskalácsosságot gyűjteni. 1951/1952 telén írtam 440a szakdolgozatomat Tálásnál. Különleges ember volt, atyai jó barátomnak tarthattam később is. Szakdolgozati témának a magyar méhészeti irodalom néprajzi vonatkozásainak a feldolgozását adta, pontosan azért, mert tudta, nem nagyon fogok terepre járni. Összességében nehéz időszak volt számomra az egyetemen töltött öt év. Minden időmet a tanulás és a betegség töltötte ki.

*Hogyan került Sopronba?*

A barátom akkor már a minisztériumi főosztályon dolgozott a néprajzi terület referenseként. Körülnézett, hol helyezkedhetnék el, ahol jelentős kisipari gyűjtemény van. Sopronban adott volt a jó anyag, a szubalpin levegő és Csatkai Endre személye, akiről azt mondta, igen jó, rendes ember (3. kép). Elővettem az Új Idők lexikonát, amit, mint később kiderült, Zádor Anna szerkesztett. Megnéztem, benne van-e. Amikor Bandi bácsi kérdezte, kitől hallottam róla, mondta, olvastam a szócikket a lexikonban. 1952. július 15-ével neveztek ki Sopronba, ahol addig még soha nem jártam. Augusztus 1-jén álltam munkába.



3. kép. „Komaságba” kerültem Csatkai Endrével és Stánitz Józseffel. Sopron, 1960. április 30.

### *Hányan dolgozok akkor a múzeumban? Milyen feladatok várták Sopronban?*

Nováki Gyula régésszel, akit még az egyetemről ismertem, hárman voltunk. Ő 1951-ben került ide és 1965-ben ment tovább a Mezőgazdasági Múzeumba. Bandi bácsi ak-koriban teljes erővel a műemléki topográfián dolgozott. Erre kapta meg a kandidátusi címet. Garas Klára opponensként nem éppen kesztyűs kézzel bánt vele, de a munka jelentőségét ő sem vonhatta kétségbe. Próbáltuk mentesíteni a napi rutinfeladatok alól. [441](#)Felajánlottuk, hogy havi váltásban átvállaljuk tőle a gazdasági adminisztrációt. Jellemző az akkori állapotokra, hogy a múzeumnak nem volt fényképezőgépe, írógépe is csak egy öreg Kappel, amin Bandi bácsi dolgozott. Később, a sakkbarátság révén sikerült magnót szerezni, meg egy nagy Continentalt, amin kartont is lehetett gépelni.

Nováki Gyula sokat ázott, az államosítással az illetékességi körünk az egész egy-kori Sopron megyére kiterjedt. Az emeleti néprajzi szobákat részben raktárakká kellett alakítanunk, a régészeti anyag a padláson zsúfolódott. A szomszédos épületbe restaurátorműhely került. Az 50-es évek közepén sikerült megszerezni a Lábasházat. Ablaka, ajtaja sem volt. A falakat a tégláig leverték, a homlokzatot egy méterrel megemeltette Füredi Oszkár 1959-ben, hogy eltakarja a mögötte álló házak tűzfalait. A kisipari gyűjtemény került ide, 1956 áprilisában nyitottuk meg „A soproni vasipar története” című állandó kiállítással. A városban folyó műemléki rekonstrukciós program kapcsán nyílt lehetőség a Fabricius-ház megszerzésére, a felújítás során már figyelembe vették, hogy a múzeum régészeti gyűjteménye fog idekerülni. Az iparos emberekkel én mindig könnyen megértettem magamat, ennek a sorozatos felújítások, átalakítások során jó hasznát vettük. Lassan a létszám is gyarapodott. A fotóműhelyt 1958-ban alakítottuk ki, Dóri bácsit [302\(302\)](#) restaurátorként foglalkoztattuk. Sokat



repróztunk a levéltárban, külföldön én magam is, elsősorban Pozsonyban és a Felvidéken.

Bandi bácsi nagy hangsúlyt fektetett az iskolákkal való jó kapcsolattartásra. Tanulmányi versenyeket rendezett, több alkalommal tartott továbbképzést a tanároknak. Sok közülük az egyes tanórákhoz kapcsolódva, célirányosan hozta a gyerekeket, kérve, hogy előtte hétvégén a családdal is jöjjenek el. Ezt a metódust később, Környei Attilával is folytattuk, akiben volt tanári véna. Bekértük a tanmeneteket, aminek alapján ajánló irodalmat állított össze. 10 tablót készítettünk a várostörténet korszakairól, amiket albumba fotóztunk, és ezekből küldtünk az iskoláknak. A határozat megszűnésével a turisták is megjelentek. Az éves látogatószám 1960 körül elérte a 20.000 főt.

*Hogyan állt fel az akkori múzeumi szervezet? Gondolom, a levéltárhoz hasonlóan minisztériumi irányítás alá tartoztak.*

Így van. Az 1950-es államosítást követően a minisztérium múzeumi főosztálya alá tartoztunk szakmai és gazdasági szempontból egyaránt. Velük Némethy Endre és a sakkbarátság révén mindig jó volt a kapcsolat, amit kértem, előbb-utóbb megkaptam. 1962-ben kerültünk tanácsi irányítás alá, ami sok tekintetben megnehezítette a dolgunkat. A szakmai irányítás továbbra is a minisztérium felügyelete alá tartozott, ahogy ma is. Gazdasági szempontból azonban a megyei szervezetbe osztottak bennünket, megszüntették az önálló számlaszámot. Az éves költségvetésben rovatonként elkülönítettek ugyan bennünket, a mindennapok során azonban akadtak nehézségek. Győr a tűzhöz közelebb lévén egy kicsivel mindig többet akart magának kicsikarni. Akkoriban készült az új állandó kiállítás, 800 m<sup>2</sup>-t kellett felújítani, központi fűtést szerelni. Utóbbihoz a minisztériumtól sikerült céltámogatást szerezni.

**442** *Az új kiállítást már igazgatóként rendezte Ottó bácsi, ha jól tudom.*

Igen. Csatka Bandi bácsi nyugdíjba készült, Nováki Gyulának nem voltak vezetői ambíciói, így én lettem a Bandi bácsi és a minisztérium által is támogatott utódjelölt. Ez persze nem ment olyan könnyen. Győrben éppen a „visszabeszéléim”, a gazdasági csatározások miatt nem kedveltek. Végül ideiglenesen, egy évre bíztak meg 1963-ban azzal, hogy akkor válik véglegessé a kinevezés, ha addig nem nyilatkozik ellenkező értelműen a főhatóság. A teljesen kész szolgálati lakásba sem engedtek hosszú hónapokig beköltözni, a beteg gyerekekkel egy vizes albérletben kellett laknunk.

Visszatérve az új kiállításra, 1964-ben bontottuk le a régit. A barokk-rokokó tapétákat fehér fal váltotta fel, a vitrineket újra cseréltük. A forgatókönyvbe már az egyetemről frissen kikerült Környei Attila is bedolgozott. Gimnazistaként a líceumba járt, ő is egyike volt Bandi bácsi „csiszoltjainak”. Kicsit tartottam attól, hogy elődömnök rosszul esik a régi kiállítás lebontása, ezért őt kértük fel az új forgatókönyvének lektorálására.

*Sajnos, személyesen nem ismertem, de a munkái, a róla hallottak, illetve a levelei alapján, amiket a Soproni Szemle újraindulásának 50. évfordulója kapcsán írott cikkemhez néztem át, a kiváló tudós rendkívül nyitott, színes egyéniség volt, igazi polihisztor, hatalmas munkabírással, széles érdeklődési körrel.*

Ez így van. Darufalván született, az apja orvos volt, aki a GYSEV-nél is dolgozott. Az ő nevéhez fűződik a „zöldkereszt”, a csecsemőgondozás soproni bázisának kialakítása. Bandi bácsi művészettörténészként végzett az egyetemen. Azt biztosan tudja, hogy 1926-tól 1938-ig ő volt a Wolf Gyűjtemény gondozója, gyarapítója Kismartonban, amiből végül is kinőtt a Burgenlandi Tartományi Múzeum és a Könyvtár. Az Anschluss előtti este jött át a határon. Utána szabadúszóként dolgozott. Rengeteg újságcikket írt, útikönyvet, bibliográfiát készített. Amikor be kellett költöznie a gettóba, többen szövetkeztek a megmentésére: Tárczy-Hornoch Antal, Vendel Miklós, Házi Jenő, aki később a házassági tanúja is lett. A katolikus temetőbe rendelték ki utat söpörni, így legálisan lehetett viszonylag

védett helyen. A munkaszolgálatot végül nem tudta elkerülni, ottani „élményeit” a Soproni Szemle közölte.

Később, múzeumigazgatóként bejárt a Líceumba, iskolatörténeti kiállítást rendezett, múzeumbaráti kört tartott, ahova egyetemisták, többnyire volt licisták is jártak. Ebből a körből kerültek ki a „csiszoltak”. Közéjük tartozott Csapody István, Verő József, Ádám Antal, Wallner Ákos. Hetente egy délután zenehallgatásra várta őket az otthonában. A mikrobarázdás lemezek meghallgatása előtt rövid ismertetőt tartott a hallgatómúróról, a zeneszerzőről. Ambicionálta, hogy hangversenyekre járjak, amelyekre előző nap, vagy hétvégén felkészített: beszélt az előadott művekről, zongorán részleteket játszott belőlük.

Diavetítéssel, városi sétával összekötött művészettörténeti kurzusokat tartott. Rendkívül szívesen csinálta ezeket a dolgokat. Kirándulásokat szervezett, még a háború előtt, például Olaszországba. Egy ilyen kiránduláson ismerte meg későbbi feleségét, Sattinger Erzsébetet, Bözsi nénit, aki a GYSEV-nél dolgozott adminisztrátorként. A háború után házasodtak össze, gyermekük már nem született.

**443***Hogyan élte át Ottó bácsi az 1956-os soproni történeteket?*

Az egyetemre szocdem kollégistaként kerültem, 1948–50 között népi kollégista voltam Fiala értelmiségiként azonban nekem is szembesülnöm kellett a visszasságokkal, a gyűjtőutak során (4. kép) megtapasztaltam a falu problémáit, az „aktatáskás” emberekkel szembeni ellenérzéseket. Sopronban tovább rontotta a helyzetet a város 1945 óta tartó folyamatos megaláztatása, a tanácsrendszer bevezetését követően a megyeszékhelyi rang elvesztése, a teljes alárendeltség Győrrel szemben. Erről beszéltem 2006. október 24-én, a Nemzeti Tanács emléktáblájának leleplezése alkalmával mondott beszédemben. A levéltárban gyakornoki idejét töltő Kecskeméti Károllyal együtt<sup>303(303)</sup> – akinek az édesapját Bandi bácsi jól ismerte – sokat füstöltünk. Azt is érezni lehetett, hogyan változnak, mozdulnak a dolgok, itt, Sopronban. Fellángolt a Győr–Sopron vita, újraindult a Szemle, Peéry megírta iránymutató cikkét a Csillagba, viták folytak a METESZ-ben, a TIT Klubban, beindult a 100 éves munkaközösség. Részletesen írtam erről „A Soproni Szemle ötven éve” című cikksorozat első részében.<sup>304(304)</sup> A forradalom kitörése mégis váratlanul ért bennünket. Takáts Endrével, a levéltár vezetőjével, a Nemzeti Tanács vezetőjével jó barátságban voltam, a forradalom idején azonban alig láttam, nagyon elfoglalt volt. Azt is tudom, hogy egészen januárig félig-meddig hivatalban maradt. 1957 elején aztán megérkeztek Győrből a rendcsinálók, az exponált embereket begyűjtötték. Bandi bácsi többeknek üzent március 15. előtt, hogy tűnjenek el otthonról. Ő maga engem kért meg, nem tölthetné-e nálam az éjszakát.



4. kép. Köteles műhely filmezése K. Kovács Lászlóval. Keszthely, 1953.

**444** *Ottó bácsi igazgatósága alatt jelentősen megnőtt a kiállítóhelyek és a kiállítások száma, munkatársaival együtt tudatosan törekedett a megélenkülő turizmus lehetőségeinek kihasználására.*

Nagy hangsúlyt fektettünk az életmódkutatásra és alapkoncepció volt, hogy a város különböző társadalmi rétegeinek az életét lehetőleg a helyszínen kell bemutatni. Így nyitottuk meg 1968-ban az ország első Patikamúzeumát és a brennbergi Bányász Múzeumot, amit Környei Attila hozott tető alá. Lakáskiürítési gondok voltak, ezeket végül sikerült megoldani. A berendezéshez özvegyasszonyokat keresett fel, végül az örökösöktől sikerült egy komplett lakásberendezést megvenni. A következő nagy áttörés 1973–77 között volt, amikor sokéves előkészületek után sikerült megnyitni a Tűztornyot, a Pékmúzeumot, a Fabricius-ház lakáskiállításait, az új régészeti kiállítást, az Új utcai Ózsinagógát és a megújult Lábasházat, amely az országos érembiennálék helyszíne is lett. A polgári lakások berendezése már Askercz Éva nevéhez fűződik. Ak-koriban két-három évig ezek berendezésére fordítottuk a műtárgyvásárlási hitelkeretet. Ennek a munkának mintegy az előkészületeként bíztam meg Tirnitz Józsefet a levéltárban a hagyatéki leltárak felkutatásával és átírásával. A Pékmúzeum épületét 60.000 forintért vette meg a város, a teljes körű felújítás az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) segítségével történt. Igazgatója, Mendele Ferenc támogatta a helyszínen való megtartást. A fertőszéplaki házakat is a műemlékesek állították helyre, a múzeum „csak” a vitrineket és a kiállítást adta. A felelős Kücsán József volt. A hollókői minta követése volt a koncepció. Az átadásra 1982-ben került sor. A szakmai siker óriási volt.

A felújításoknál nagy nyereség volt Dávid Ferenc, aki 1960 körül került Sopronba Tóth Sándorral együtt. Óriási szerencséje a városnak és a múzeumnak, hogy ők itt voltak. Feri jó barátságban volt Sedlmayr Jánossal, aki az OMF tervosztályát vezette, és Entz Gézával. Az ő közös munkájuknak köszönhetően újultak meg a belváros házai. A belvárosi rekonstrukciós helyreállításokért kapta meg Sopron 1975-ben az Európai Műemléki Aranyérmét. A Storno-házat a vásárlás és a teljes felújítás után 1987-ben nyitottuk meg. Végül 800 m<sup>2</sup>-en 1989 szeptemberében adtuk át a Deák téri anyaházban az új néprajzi kiállítást Kézművesség–népművészet címmel, amit teljes egészében házilagos kivitelezésben

oldottunk meg (5. kép). Olyan sűrű volt éveken át a munka, hogy szinte nem is volt időnk a siker kiélvezésére, a szakmai öröme, a pihenésre.

*Ottó bácsi életművének egyik fele tehát a múzeum fejlesztéséhez kapcsolódik. Az igazgatósága alatti években a nehézségek ellenére soha nem látott fejlődés, terjeszkedés történt az intézmény életében. A látogatószám folyamatosan emelkedett. A 125 éves Soproni Múzeum című kiadványban olvastam Környei Attila tollából, hogy 1968-ban csaknem 58.937, míg 1987-ben 475.898 fő látogatta a múzeum kiállításait. Ezek a számok, különösen az utóbbi akkor is szinte hihetetlen számomra, ha tudom, hogy „benne van” a Várostorony, a Storno-ház újbóli megnyitása, és ekkor indultak el a legtöbben Sopronon keresztül, itt megszállva Ausztria és Bécs megismerésére. Ugyanilyen fontosnak gondolom azonban Ottó bácsi tudományos szervezői és kutatói munkásságát. [445](#) Szinte hihetetlen, hogy a hivatali teendők, az általam is jól ismert „problémamegoldói” feladatkör mellett ezekre maradt ideje.*



5. kép. Kézművesség – Népművészet kiállításunk tőzsgárdája a megnyitó után.

Jobbról balra: Kücsán József, Gabrieli Gabriella, Nemes András, Domonkos Ottó és felesége, Kiss János, Környei Attiláné, Környei Attila, Tóth Imre, Hidasi Zsolt. Adorján Attila felvétele, 1989. szept. 22.

Valóban, időm jelentős részét töltöttem tudományos szervezéssel, amit nagyon fontosnak tartok. A céhkataszter, a limitáció(árszabás)-kataszter, a kézműves bibliográfia, ezek alapdolgok. Az előbbit Nagybakay Péterrel és Éri Istvánnal csináltuk. Éri volt a főnök, rám jutott a hajcsár hálátlan szerepe. A limitációknál Kiss Mária segített sokat. A munka kapcsán felmértem a múzeumokban, levéltárakban lévő gyűjteményeket, forrásokat. Rengeteg emberrel kerültem kapcsolatba. Sokat dolgoztam a VEAB Kézművesipartörténeti bizottságában. Jól sikerült, sok szakembert mozgósító konferenciáink voltak, az elhangzott előadásokat megjelentettük. A fent említetteknek is köszönhető, hogy kutatóhellyé minősítették bennünket nyolc muzeológussal, ami nagy megbecsülés volt. Az országban összesen nyolc múzeum kapta meg ezt a minősítést. A soproni munkákkal párhuzamosan néprajzi gyűjtéseim során több vidéki múzeum anyagát is gyarapítottam kézműves műhelyek vásárlásával. [305\(305\)](#) Segítettem a

pápai Képfestő Múzeum létrehozását 1962-ben, 1963–67 között másodállásban dolgoztam ott a Textilkutató Intézet megbízásából. Faller Jenő váratlan halála után 1967–1977 között vezettem a Központi Bányászati Múzeumot, ugyancsak másodállásban. A pápaiakkal azóta is folyamatos a tanácsadói kapcsolat. Az ő kiadásukban jelent meg az 1981-ben kiadott „A magyarországi képfestés” című kötetem angol változata 2007-ben.

446 Ami a kutatásokat illeti, volt idő, amikor ezek háttérbe szorultak. A saját céduláimat évtizedekre is félreraktam. Amikor jött a betegség, akkor döbentem rá, mennyi mindennel adós vagyok még.

*Mikor szerezte meg a kandidátusi fokozatot?*

1981-ben. A kisdoktorimat (1961) a nyugat-magyarországi képfestésből írtam, a kandidátusi, ennek a témának a kiterjesztése, az országos monográfia. Sokat kutattam Pozsonyban, a Felvidéken és a Bécsi Városi Levéltárban. Az anyacéhe sok céhnek Bécsben volt, később Pozsonyban, Kassán, vagy Lőcsén.

*Hogyan sikerült akkoriban külföldre kijutni?*

Ausztriába kétszer is hivatalosan, minisztériumi kiküldetésben, Csehországba a Textilkutató Intézet révén kerültem ki. Az akkori NDK-ban Chemnitzben, Drezdában, Erfurtban, Lipcsében és Berlinben dolgozhattam. Nagy segítségemre volt Chemnitzben Helmut Bräuer levéltárigazgató a kitűnő kapcsolataival.

*Hol tanult meg ilyen jól németül?*

A gimnáziumban kezdtem, még a gótbetűs írással, a háború alatt is ragadt rám. Aztán az ember fokozatosan beletanult. Részt vettem külföldi konferenciákon Csehországban, Münchenben, Bécsben. Folyamatos munkakapcsolat alakult ki az ottani kollégákkal, 1973-tól a burgenlandi múzeummal is. 1976-ban vittük ki az első, mézeskalácsos kiállítást karácsony előtt, aminek nagyon jó visszhangja volt. Közös katalógust jelentettünk meg. Aztán következett a győriekkel közösen rendezett kézműves kiállítás Kismartonban (1987), majd a schlainingi (szalónaki) várban az 1900 körüli népelet bemutatása. Ezeknek köszönhetően kaptuk meg a 80-as évek közepén a burgenlandi nagy érdemérmes Dávid Lajossal, aki a megyei igazgató volt Győrben. A közös munka kapcsán jó barátságba kerültem Wolfgang Gürtlerrel, akivel máig rendszeres kapcsolatban vagyunk. Engem az Osztrák Néprajzi Társaság választott levelező tagnak 1987-ben, őt a magyar.

*A nagydoktori védésére már én is emlékszem, 1991 körül volt. A disszertáció anyaga a Magyar Néprajz III. kötetében került publikálásra.*

Igen, tíz szerzőtárssal készült el a több, mint 800 oldalas kötet.<sup>306(306)</sup> Nagy eredmény volt, hogy a Magyar Néprajz sorozaton belül a kézművesség önálló kötetet kapott. Ebbe annál inkább belemertek a szerkesztők, mert más kötetek elmaradtak, lassabban álltak össze, ez meg ment. Előbb is jelent meg, mint a II. kötet. Három éves megfeszített munkát jelentett az elkészítése, hetente jártam Pestre a megbeszélésekre. A szerkesztés során vetődött fel, hogy – mivel jelentős új eredményeket, hoz, ami az elfogadás feltétele – csináljam meg az általam elkészített részt nagydoktorinak. Balassa Iván volt az, aki rendszeresen „piszkált”, adjam be. Akkoriban készült a Deák téri kézműves kiállítás is, tehát minden téren nyakig ültem ebben a témában. A disszertációt már 1989-ben leadtam, de elkeverték, úgy kellett megkerestetni. Az Akadémia akkor alakult át, emiatt elég nagy volt a kavarodás. A címe „A kézművesség szerepe a falu 447 anyagi kultúrájának alakításában”.<sup>307(307)</sup> 30 mesterségre vonatkozó anyagot gyűjtöttem össze benne. Azt gondolom, előnyére vált a sok térkép a vándorutakról, a külföldi kapcsolatokról. Magukért beszélnek. A térképeket – ahogy már említettem – gyerekkorom óta szerettem, az egyetemen földrajzusként indultam, így kézenfekvő volt, hogy felhasználom őket.



6. kép. A Sopron Város Díszpolgára oklevél átvétele. Sopron, 2003. december 13. Jobbról balra: Walter Dezső polgármester, Hruby József alpolgármester és Domonkos Ottó a Városháza dísztermében.

A disszertációt követően 4–5 kötetnyi anyagom maradt, amiket addig még nem dolgoztak fel monografikus igénnyel. Mindenképpen meg szerettem volna csinálni őket, ezért is mentem nyugdíjba a korhatár betöltését követően, bár a kandidátusi miatt legalább öt évig maradhattam volna. Ráadásul 1991-ben kiderült, leukémiám van, nem lehetett tudni, mennyi időm marad a terveim megvalósítására. Attila felajánlotta, nyugdíjas tanácsadóként otthon dolgozhatok. A jelentéseket a munka haladásáról leadtam és feszített tempóban dolgoztam, különösen az első években, amikor még nem lehetett tudni a betegségem kimenetelét. Időközben felvettem egy ritmust, fejlődtek a számítógép adta lehetőségek, két évente az asztalra tudtam tenni egy-egy kötetet. Én magam sajnos megmaradtam az írógépnél, de a kollégák, különösen Szigethi Béla, Dominek Gyöngyi sokat segítettek. A munka pedig a gyógyulásban segített. [308\(308\)](#)

**448** *Ottó bácsi a város egyetlen bölcsész akadémiai doktora, sokáig dolgozott a Veszprémi Akadémiai Bizottság kézművesipartörténeti szekciójában. 70 évesen kollégái kötetben köszöntötték, a város díszpolgára. Mindent elért, amit ebben a szakmában elérhetett. Milyen terveken dolgozik most?*

A nagy feladatokat, amiket magam elé tűztem, elvégeztem. Sok szakmai kitüntetésben részesültem. Sopron városa Lackner-emlékéremmel, Pro Urbe Sopron díjjal és díszpolgársággal tisztelt meg (6. kép). A meglévő gyűjtéseim, jegyzeteim alapján apróságokat írogatok, többek között a Soproni Szemlébe. Emellett disszertációkat bírálok, a Soproni Tudós Társaság Társadalomtudományi Szekcióját vezetem. A hajtóerőt, ami még működik bennem, erre, és a Sopron monográfia ügyének előremozdítására szeretném fordítani.

*Ehhez szeretnék sok erőt és jó egészséget kívánni. Köszönöm szépen a beszélgetést!*